

Luukka Helmi

Toiset tytöt:

Maahanmuuttajataustaisten tyttöjen toiseuden kokemukset kouluarjessa ja niiden vaikutukset
koulupolkuihin

Kandidaatin tutkielma

KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Luokanopettaja

2021

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Toiset tytöt: Maahanmuuttajataustaisten tyttöjen toiseuden kokemukset kouluarjessa ja niiden vaikutukset koulupolkuihin (Helmi Luukka)

Kandidaatintutkielma, 34 sivua

Kesäkuu 2021

Suhteessa valtaväestöön maahanmuuttajataustaisten nuorten riski jäädä koulutuksen ulkopuolelle on kaksinkertainen. Ilmiö on huolestuttava, ja se on herättänyt paljon yhteiskunnallista keskustelua. Aiheesta on tehty useita tutkimuksia, joissa usein toistuvana teemana on kokemus toiseudesta. Teema jää valtaosassa tutkimuksia kuitenkin muiden aiheiden varjoon. Tästä johtuen päätin kandidaatin tutkielmassani tarkastella *maahanmuuttajataustaisten tyttöjen toiseuden kokemuksia kouluarjessa sekä niiden vaikutusta heidän koulupolkuihinsa*. Tutkielma on toteutettu narratiivisena kirjallisuuskatsauksena, jonka tavoitteena on luoda aiheesta kattava yleiskatsaus. Tutkielmani lähteissä on hyödynnetty pääosin kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä. Konkreettisten mittausmenetelmien puutteesta johtuen myös luotettavuuden mittaaminen on jokseenkin ongelmallista.

Tuloksista on huomattavissa, että maahanmuuttajataustaisiin tyttöihin kouluarjessa kohdistuva toiseuttaminen pohjautuu suurelta osin kategorisointiin, siitä aiheutuviin asenteisiin sekä näistä seuraaviin tekoihin. Kategoriat, jotka toimivat erottelevina ja ulossulkevinä, ovat itsessään ‘maahanmuuttajuus’ sekä maahanmuuttajataustaisille tytöille osoitettu ‘uhrin’ kategoria. Kategorisoinnin seurauksena maahanmuuttajataustaiset tytöt suljettiin pois suomalaisen ja yksilön asemista. Kategorisoinnista johtuen tytöt kohtasivat rasismia ja kiusaamista, mutta myös vilpittömistä lähtökohdista tulevaa huomioita, joilla heidät merkittiin ‘toisiksi’.

Toiseudesta johtuvat asenteet ja teot, voivat päätyä vaikuttamaan maahanmuuttajataustaisten tyttöjen koulutusidentiteettiin ja koulutukseen liittyviin valintoihin. Toiseuden tunne heikentää yhteenkuuluvuuden tunnetta vaikuttaen negatiivisesti opiskelumotivaatioon sekä kouluviihtyvyyteen. Toiseudesta aiheutuvan tulevaisuuden kuva saattaa myös värittyä negatiivisesti, mahdollisesti heikentäen motivaatiota kouluttautua.

Avainsanoja: Maahanmuuttajataustainen tyttö, koulupolku, toiseus

Sisältö

1 Johdanto.....	4
2 Tutkielman toteutus.....	6
2.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoite	6
2.2 Tutkimusprosessi ja tiedonhaku	6
3 Teoreettinen viitekehys.....	8
3.1 Toiseus, ero ja kategoria.....	8
3.2 Maahanmuutto.....	10
3.3 Maahanmuuttajataustainen tyttö.....	11
4 Tutkielman konteksti.....	14
4.1 Maahanmuutto Suomessa.....	14
4.2 Maahanmuuttajataustainen oppilas	15
5 Tulokset.....	18
5.1 Toiseuden ilmeneminen maahanmuuttajataustaisten tyttöjen kouluarjessa.....	18
5.2 Toiseuden kokemusten vaikutus maahanmuuttajataustaisten tyttöjen koulupolkuihin	23
6 Yhteenveto ja pohdinta.....	28
Lähteet	30

1 Johdanto

Yksi maahanmuuttajien koulutuksen keskeisistä tavoitteista on taata mahdollisuus toimia tasavertaisena yhteiskunnan jäsenenä, sekä näin taata heille yhtä hyvät mahdollisuudet koulutukseen kuin suomalaisille (Kuusela ym., 2008). Koulussa toteutuva epätasa-arvo on kuitenkin edelleen havaittavissa esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten aliedustuksena perusasteen jälkeisen koulutuksen haku- ja sisäänpääsytalastoissa (esim. Kilpi-Jakonen, 2017; Larja, Sutela & Witting, 2015). Ylisukupolvisen sosiaalisen liikkuvuuden mahdollisuus on keskeinen yhteiskunnallinen indikaattori tasa-arvon toteutumisesta (Erola, 2010). Maahanmuuttajataustaisten koulutuspolun haasteellisuus suhteessa valtaväestöön onkin selkeä muistutus siitä, ettei tasa-arvo yhteiskunnassamme vielä täysin toteudu. Tämä huomio tekee tutkielmani aiheesta erityisen ajankohtaisen ja tärkeän.

Aiheen merkityksellisyyden takia maahanmuuttajataustaisten koulutuspolkua on tutkittu paljon niin Suomessa kuin kansainvälisestikin (esim. Kalalahti ym., 2017; Kurki, 2008; Kuusela ym., 2008; Larja ym., 2015; Mäkelä, 2019; Mäkelä, Kalalahti & Peura, 2019; Suárez-Orozco & Suárez-Orozco, 2002; Chau, Bauman, Kabuth, Chau, 2012). Keskeisimpinä teemoina tutkimuksissa toistuvat kielitaito, kulttuuriset erot ja yhteentörmäykset, rasismi ja kiusaaminen. Toiseus oli myös aihe, joka nousi esille lähes jokaisessa tutkimuksessa, joskin enemmän rivien välistä tulkittavana teemana. Kyseinen tema ja sen jääminen muiden aiheiden alle herätti mielenkiintoni. Tämän takia päätin tutkielmassani käsitellä maahanmuuttajataustaisten koulutuspolkua keskittyen juuri toiseuden kokemuksiin ja sen mahdollisiin vaikutuksiin.

Toiseus on käsite, jonka avulla voimme kuvata valtasuhdetta, joka syntyy, kun joku tai jokin ymmärretään erilaiseksi ja näin myös toista alemmaksi (Löytty, 2005a). Määrittelemällä nuoren tytön maahanmuuttajataustaiseksi tytöksi erotamme hänet muista nuorista tytöistä. Hän ei ole enää, kuin “me”, vaan on jollain tavalla toisenlainen. Minua kiinnostaakin, miten “valtavirrasta” erottaminen ilmenee kouluarjessa. Huomio herättää myös jatkokysymyksen siitä, millaisia seurauksia mahdollisesta erottelusta voi syntyä? Tutkin aihetta koulukontekstista, josta johtuen päätin tutkia vaikutuksia koulupolkuihin. Koulupolun muotoutumisella on suuri merkitys lapsen ja nuoren tulevaisuuteen ja tätä tarkastelemalla voidaan huomata toiseuttamisen pitkällekin johtavat seuraukset.

Rajaus maahanmuuttajataustaisista lapsista ja nuorista maahanmuuttajataustaisiin tyttöihin tapahtui ymmärtäessäni, miten sukupuoliittunut käsitys maahanmuuttajista on (ks. Mäkelä,

2019). Koulupolkuun vaikuttavia asenteita ja ohjaamista tehdään maahanmuuttotaustan takia, mutta siihen liittyy lisäksi vahvoja sukupuoleen kohdistuneita ennakkoajatuksia ja -odotuksia. Kurjen (2008) mukaan juuri maahanmuuttajataustaisten tyttöjen syrjäytyminen on tuottanut yhteiskunnassamme erityisesti median kautta ja sen vaikutuksesta niin sanottuja ”moraalipaniikkeja”. Hänen mukaansa moraalipaniikkien taustalla on oletus maahanmuuttajatyttöjä alistavasta ja kotiin sitovasta kulttuurista. Tämä huolen ilmapiiri maahanmuuttajataustaisten tyttöjen ympärillä herätti mielenkiintoni. Mistä se on lähtöisin, millä tavoin se voi olla toiseuttavaa ja miten se ilmenee maahanmuuttajataustaisten tyttöjen kouluarjessa?

Kandidaatin tutkielmani koostuu johdannon lisäksi viidestä pääluvusta sekä niiden alle sijoittuvista alaluvuista. Ensimmäisessä pääluvussa avaan tutkielmani toteutusta. Kerron tutkimuskysymykseni sekä -tavoitteeni ja tuon esiin tutkielman tyyppini, avaan lähteiden hakuani sekä pohdin tutkielmani eettisyyttä. Tämän jälkeen siirrytään tutkielmani teoreettiseen viitekehukseen. Tämä pääluku on jaettu kolmeen alalukuun. Ensimmäisessä avaan käsitteet ero, kategoria ja toiseus. Toisessa käsittelen termiä maahanmuutto ja kolmannessa termiä maahanmuuttajataustainen tyttö. Kolmannessa pääluvussa tuon esiin tutkielmani kontekstin, joita on kaksi: Suomalainen yhteiskunta sekä kouluympäristö. Kumpaakin avaan omissa alaluvuissansa. Tämän jälkeen esittelen tutkielmani tulokset jakamalla ne kahteen alalukuun. Kumpikin alaluku vastaa toiseen tutkielmani tutkimuskysymyksistä. Viimeisenä kokoon käyttämieni lähteiden teemat yhteenvedoksi sekä tuon esille kirjoitusprosessin aikana mieleeni nousseita pohdintoja.

2 Tutkielman toteutus

2.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoite

Kandidaatin tutkielmassani on kaksi tutkimuskysymystä:

- Millä tavoin toiseus on läsnä maahanmuuttajataustaisten tyttöjen kouluarjessa?
- Millä tavoin toiseuden kokemukset voivat vaikuttaa maahanmuuttajataustaisten tyttöjen koulupolkuihin?

Pyrin etsimään konkreettisia esimerkkejä tavoista, joilla toiseus voidaan osoittaa maahanmuuttajataustaisille tytöille kouluarjessa. Lisäksi pyrin tunnistamaan toiseuttamisen vaikutukset maahanmuuttajataustaisten tyttöjen koulupolkuihin. Toinen tutkimuskysymykseni on osin jatkokysymys ensimmäiselle. Päätin sisällyttää sen tutkielmaani, sillä koen seurausten ymmärtämisen olevan tärkeä osa aiheen kokonaisvaltaista ymmärtämistä.

2.2 Tutkimusprosessi ja tiedonhaku

Kandidaatin tutkielmani on toteutettu kuvailevana eli narratiivisena kirjallisuuskatsauksena. Kirjallisuuskatsaus on tutkimusmenetelmä, jossa arvioidaan, tunnistetaan ja tiivistetään jo julkaistua tutkimusaineistoa (Fink, 2005). Kokoamalla aiemmin tehtyjä tutkimuksia saamme perustaa uusille tutkimustuloksille. Käytännössä kirjallisuuskatsauksessa siis tehdään ”tutkimusta tutkimuksesta”. Kirjallisuuskatsaukset ovat jaettavissa kolmeen eri kategoriaan: kuvailevaan kirjallisuuskatsaukseen, systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen sekä meta-analyysiin. Valitsemaani kirjallisuuskatsauksen tyyppiä, kuvailevaa kirjallisuuskatsausta, voidaan luonnehtia yleiskatsaukseksi ilman tarkkoja sääntöjä. Se on narratiivinen katsaus, joka auttaa ajantasaistamaan tutkimustietoa, mutta ei itsessään tarjoa analyttisintä tulosta. (Salminen, 2011) Kuvaileva kirjallisuuskatsaus tuntui luontevimmalta valinnalta ensimmäiseen tutkielmaani. Se jättää tekijällensä suhteellisen paljon vapauksia ja mahdollistaa laaja-alaisen perehtymisen ajankohtaiseen aiheeseen sekä tutkimukseen yleisesti.

Tieteellinen tutkimus voi olla luotettavaa ja eettisesti hyväksyttävää vain, jos siinä on kunnioitettu hyvän tieteellisen käytännön edellyttämiä tapoja (Tutkimuseettinen neuvottelulautakunta, 2012). Pidin tärkeänä tutustua kyseisiin tapoihin huolellisesti jo ennen tutkimuksen aloitusta pitääkseni ne mielessä koko tutkimusprosessin ajan. Etenkin muiden

tutkijoiden kunnioittamisen tärkeys asianmukaisine viittauksineen korostuu työssäni, joka pohjautuu muiden tuotoksille. Toinen käytäntö, jota tutkielmaa tehdessäni pysähdyin usein miettimään, on rehellisyys tulosten esittämisessä. (ks. Tutkimuseettinen neuvottelulautakunta, 2012) Koen tämän näkyvän kirjallisuuskatsauksessa eritoten mahdollisimman objektiivisen ja neutraalin lähtöasetelman löytämisessä; tuloksia ei tule valita omien ennakkokäsityksien ja toiveiden mukaan. Huomasinkin jämähtäneeni usein työni edetessä paikalleni tätä pohtiessa. Käsittelen aihetta, joka herättää monenlaisia tunteita ja ennakkoluuloja. Tämän takia halusin olla erityisen varovainen, etten osallistu työlläni minkäänlaisten ennakkoluulojen tiedostamattomaan vahvistamiseen. Tutkiessaan maahanmuuttajataustaisia tyttöjä Kurki (2008) toikin esiin eräänlaisen ”valkoisen syyllisyyden” lamauttaneen hänet vähän väliä ja hän koki, ettei pystynyt tekemään mitään ilman rodullistettujen hierarkioiden uusintamista. Kurjen havainto sai myös minut ymmärtämään, miksi pysähtelin pohtimaan omia sanojani ja tarkoituseriäni. Olin pitkään vaihtamassa aihettani, koska pelkäsin tekeväni huomaamattani jotain, mikä itsessään on rodullistavaa, toiseuttavaa tai loukkaavaa. Pitkien pohdintojen jälkeen päädyin toteamaan, että vielä vaarallisempaa olisi pysyä tärkeistä aiheista hiljaa peläten sanovansa jotain vahingossa väärin. Näin perinpohjaista käsittelyä kaipaavat aiheet jäävät piiloon eikä mikään muutu. Varasin reilusti aikaa pohtiakseni käsittelemieni asioiden tarkoituksia, hyötyjä ja haittoja sekä niiden lähtöperiä. Ristiriitaisia ja ongelmallisia asioita huomatessani pidin tärkeänä sanoittaa ne huolellisesti, koska vain näin niiden käyttö olisi perusteltua ja hyödyllistä.

Hain tutkimukseeni lähteitä pääsääntöisesti Oula-Finnasta (Oulun yliopiston kirjaston tietokanta), Helkasta (Helsingin yliopiston kirjaston tietokanta), EBSCO:sta sekä Google Scholarista. Pandemiatilanteen takia suosin lähteinäni verkossa julkaistuja tutkimuksia, artikkeleita sekä kirjoja, mutta hyödynsin myös Oulun sekä Helsingin yliopistojen kirjastoja mahdollisuuksien mukaan. Hakulauseeni muodostin yleisesti ottaen sanojen ”maahanmuuttaja”, ”maahanmuuttajataustainen” ”-tyttö”, ”-oppilas”, ”toiseus”, ”toinen”, ”koulupolku”, ”koulusiirtymä”, ”koulumenestys” sekä ”peruskoulu” ympärille. Kansainvälisiä lähteitä hakiessani käytin muun muassa termejä: ”other”, ”otherness”, ”immigrant”, ”-girl”, ”-student”, ”immigrant background”, ”school”, ”academic pathways” sekä ”academic achievement”. Löytäessäni hyviä lähteitä tutustuin niiden lähdeluetteloihin löytäen usein myös itselleni sopivia lähteitä.

3 Teoreettinen viitekehys

Tässä pääluvussa esittelen tutkielmani teoreettisen viitekehysten. Ensimmäisenä avaan käsitteen ‘toiseus’. Käsite on tutkielmani keskiössä käsitellessäni maahanmuuttajataustaisten tyttöjen koulutaivalta sen näkökulmasta. Lisäksi määrittelen käyttämäni käsitteet ‘ero’ sekä ‘kategoria’. Liitän termit aiheeseeni esimerkkien avulla.

Toisessa alaluvussa avaan käsitettä ‘maahanmuutto’. Koin kyseisen käsitteen tarkan määrittelyn tärkeäksi aiheeni sekä tutkielmani tavoitteiden takia. Koska tarkastelen maahanmuuttajataustaisten tyttöjen kokemaa toiseutta, on mielestäni tärkeää lähteä purkamaan sitä, mistä kyseiset toiseuteen johtavat erot kumpuavat.

Viimeisenä avaan käsitteitä ‘maahanmuuttaja’ ja ‘maahanmuuttajataustainen tyttö’. Kyseisessä kappaleessa perustelen käsitteen ‘maahanmuuttajataustainen’ käyttöä sekä pohdin omia lähtökohtiani käsitteen ‘maahanmuuttajataustainen tyttö’ käytölle.

3.1 Toiseus, ero ja kategoria

Toiseuden käsite on tärkeä monilla tieteenaloilla, kuten naistutkimuksessa, antropologiassa, filosofiassa, kulttuurintutkimuksessa sekä sosiologiassa. Termin tutkimukselliseen käyttämiseen liittyikin vahvasti emansipatorinen tiedonintressi. Toiseuden käsitteen avulla siis pyritään paljastamaan sekä purkamaan valtahierarkioita. (Löytty, 2005a) Tutkielmani tavoitteena on tuoda ilmi maahanmuuttajataustaisille tytöille asetettua asemaa, siitä aiheutuvaa kohtelua sekä sen seurauksia. Koenkin, että aiheen käsittely toiseuden käsitteen avulla on paras keino tähän.

Aiheen käsittelyssä sekä itsessään termin ‘toiseus’ avaamisessa käsitteet ‘ero’ sekä ‘kategoria’ ovat suuressa roolissa. Nimittäin puhe “meistä” ja “niistä” pitää aina sisällään jonkun tekijän, joka erottaa nämä kaksi ryhmää toisistaan. Riitaojan (2013) mukaan erot eivät ole luonnollisia tai ennalta määrättyjä, vaan ne on diskursiivisesti tuotettu. Se, mikä määrittyy toiseudeksi tai eroksi, riippuu täysin kontekstista. Ero muodostuu aina suhteessa siihen mikä nähdään yhtenäiseksi. Esimerkiksi yksi selkeä tapa, jolla maahanmuuttajataustaiset erotetaan valtaväestöstä, on ajatus monikulttuurisuudesta. Se sisältää oletuksen, että “ennen” maahanmuuttoa suomalainen yhteiskunta ja suomalaisuus olisi ollut jollain tavalla yhtenäinen ja yksikulttuurinen. Monikulttuurisuudeksi nimetään jotain sellaista, mitä pidetään uutena, ei-suomalaisena sekä erilaisena. Tämä vastakkainasettelu monikulttuurisuuden ja suomalaisuuden

välillä tuottaa kuvan yhdenmukaisesta suomalaisuudesta sekä myös sen vastakohtana nähdystä monikulttuurisista “toisista”. (Riitaoja, 2013)

Jakamalla ihmiset “normaaleihin” ja “poikkeaviin”, “suomalaisiin” ja “maahanmuuttajiin”, muodostamme kaksi toisistaan erottuvaa joukkoa. Tämän kaltaista kategorisointia teemme jatkuvasti. Sijoitamme ihmisiä kategorioihin, jotta meillä olisi lähtötietoja, jotka helpottaisivat orientoitumista erilaisiin tilanteisiin sekä ihmisten kohtaamisiin. Näin ylläpidämme kulttuurista ja yhteiskunnallista harmoniaa. Lähtötietoina meillä on paljon kulttuurista tietoa kyseisestä kategoriasta, vaikka emme olisi kyseistä kategorian edustajaa koskaan tavanneetkaan. Esimerkiksi lääkäriin mennessämme tiedämme jo ennakolta, millaisia ominaisuuksia ja tekoja voimme lääkäriltä odottaa. Toisaalta kategorisella ajattelulla voimme myös ylläpitää eriarvoisuutta tuottaessamme ihmisille kielteisillä käyttäytymisodotuksilla ja ominaisuuksilla ladattuja “identiteettivankiloita”. Olemme pääsemättömiä kategorisoinnista; tämän takia olisikin tärkeää pysähtyä pohtimaan kategorioita, joihin toiminnassamme tukeudumme. Muussa tapauksessa ne pysyvät näkymättöminä ja tiedostamattomina, vaikka ne ovatkin jatkuvasti läsnä. (Juhila, 2004)

Esimerkki selkeästä kategorisoinnista, joka arvioi ja jaottelee kulttuureita ja yhteiskuntia, on ajatus “läntisestä” yhteiskunnasta. Vaikka ensinäkemältä kyseiset termit liittyvät sijaintiin ja maantieteeseen, ne toimivat tietäntyyppistä kehitystasoa ja yhteiskuntaa kuvaavina sanoina. Sillä kuvataan yhteiskuntaa, joka on teollistunut, kehittynyt, kapitalistinen ja kaupungistunut. Termiä ‘läntinen’ voi käytännössä käyttää synonyyminä sanalle ‘moderni’. Idea “lännestä”, kategorisoi yhteiskunnat “läntisiin” sekä “ei-läntisiin”. Se myöskin tuottaa vertailustandardin, jonka perusteella voimme määrittää, kuinka paljon eri yhteiskunnat eroavat toisistaan. Samalla se tarjoaa arviointiperusteet, joiden avulla yhteiskuntia voidaan asettaa järjestykseen. Lähtökohtana on, että “länsi” nähdään kehittyneenä, toivottavana sekä hyvänä ja “ei-länsi” alikehittyneenä, ei-toivottavana sekä huonona. (Hall, 2002) Tämän kaltaisen kategorisoinnin seurauksen tulkitsemme siis osan kulttuureista ja yhteiskunnista huonompina ja kehittymättömämpinä toisina.

Toiseuden käsitteen avulla voimme jäsentää tätä suhdetta vieraan ja tutun tai poikkeuksen ja normin välillä. Sen avulla voimme kuvailla valtasuhdetta, jossa jokin tai joku ymmärretään paitsi erilaiseksi, myös toista alemmaksi. (Löytty, 2005a) Toiseusajattelulle on luonteenomaista ajatus, että toisten joukko muodostaa omaa joukkoa yhtenäisemmän ryhmän, kun taas vallitsevan normin ja oman itsensä moninaisuutta pidetään itsestään selvänä. (Löytty, 2005b)

‘Toinen’ tarkoittaa siis henkilöä tai ryhmää, joka nähdään normista poikkeavana. ‘Toiseuttaminen’ taas on prosessi, joka tuottaa ‘toisen’. Se sijoittaa kategorisoinnin, nimeämisen, erottelun sekä poissulkemisen tavoin ‘toisen’ marginaaliin. (Mountz, 2009a) Marginaali on tilallinen vertauskuva, joka kuvastaa reunaa tai sivua. Marginaali on aina suhteessa keskukseen, johon nähden se toimii syrjätilana. Keskusta ja marginaali uusinnetaan ja tuotetaan jatkuvasti arkipäiväisissä sekä institutionaalisissa käytännöissä. Näissä käytännöissä rakennetaan identiteettiä itselle ja toisille, luodaan eroja suhteessa toisiin sekä käsityksiä kullekin kuuluvasta paikasta ja siihen liittyvistä velvollisuuksista ja oikeuksista. (Jokinen, Huttunen & Kulmala, 2004) Toiseus on siis myös yksi inhimillisen ajattelun peruskategoria. Jotta voit määritellä itsesi ‘yhdeksi’ sinun täytyy asettaa vastaan ‘toinen’. Tähän riittää esimerkiksi vain se, että sattumalta päädyt kolmen matkustajan kanssa samaan vaunuosastoon ja muista matkustajista muodostuu epämääräisesti vihamielisiä ‘toisia’. Myös huomion arvoista on, että toinen ei ikinä määrittele ‘yhtä’ määritellessään itsensä ‘toiseksi’. Toiseus määrittyy aina, kun ‘yksi’ asettaa itsensä ‘yhdeksi’. (Beauvoir, 1949)

3.2 Maahanmuutto

Kansallisuus, maahanmuutto ja maahanmuuttajat tuntuvat meille itsestään selviltä ja normaaleilta asioilta. Kuitenkin myös nämä meitä vahvasti erottelevat ja kategorisoivat statukset ovat itse tuottamiamme (ks. Riitaoja, 2013). Muuttoliike, eli liikkuminen yhdestä paikasta toiseen, on tyypillistä kaikille lajeille. Niin ihmisille kuin esimerkiksi linnuille ja kaloillekin. Muuttoliike on tärkeä osa ihmisyyttä eikä se ole uusi ilmiö. Olemme aina muuttaneet uusiin paikkoihin. Ennen kansallisvaltioita alkuperäiskansojen heimot muuttivat kausittain, kun yhden alueen elinkeinot eivät enää riittäneet ja täytyi siirtyä muualle laiduntamaan ja etsimään toimeentuloa. (Mountz, 2009b)

Muuttavalle ja liikkeessä olevalle heimolle toisten heimojen kohtaaminen, keskinäinen kaupanteko ja jopa taistelu oli tyypillistä, mutta ihmisten muuttoliike muuttui poliittiseksi, hallituksi ja kategorisoivaksi vasta nykyajan kansallisvaltioiden kasvun seurauksena. (Mountz, 2009b) Tällöin ihmisten luonnollinen liikkuvuus määrittyi siirtolaisuudeksi sekä rajoja ylittäväksi muuttoliikkeeksi (Söderling, 2013). Ihmisten muuttoliikenne lisääntyi ja kehittyi dramaattisesti 1900- sekä 2000-luvuilla kehittyneen teollisuuden ja tekniikan avulla. Tämä kehitys helpotti paitsi ihmisten kuljettamista paikasta toiseen, myös sen säätelyä sekä hallitsemista. Tämä on pakottanut käymään keskusteluja kansallisuudesta sekä

maahanmuutosta. Nykyään ihmisryhmiä määritellään kiinnittymällä johonkin kansalliseen alueeseen, jota sitovat tarkat kansalliset rajat. Ryhmän jäsenille on myönnetty oikeudellinen identiteetti, joka on liitetty erilaisiin henkilöllisyysasiakirjoihin, kuten passeihin. Valtiot ottavat itse käyttöön lakeja ja näin määrittelevät, kuka voi saada joko väliaikaisen oikeudellisen aseman tai kansalaisuuden. (Mountz, 2009b)

3.3 Maahanmuuttajataustainen tyttö

Tutkimuksessani päätin käyttää termin ‘maahanmuuttaja’ sijaan termiä ‘maahanmuuttajataustainen’. Tällä kuvaan kaikkia niitä, jotka ovat itse syntyneet ulkomailla tai jotka ovat syntyneet Suomessa, mutta joiden toinen tai molemmat vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla (toisen sukupolven maahanmuuttaja). Valitsin kyseisen termin, vaikka Suomessa syntyneellä maahanmuuttajavanhempien lapsilla onkin suomen kansalaisuus. (ks. Mäkelä, 2019) Tämä on mielestäni asiayhteydessä perusteltua: tutkin nuorten toiseuden kokemuksia sekä niiden vaikutuksia, ja toisen polven maahanmuuttajanuoret voivat tulla ominaisuuksiensa perustella leimatuksi “toisen” rooliin kansalaisuudestaan huolimatta. Näin myös heidän sanansa ja kokemuksensa ovat aihetta käsitellessä aivan yhtä arvokkaita. Tämän takia myöskin suurimmassa osassa lähteistäni on mukana toisen polven maahanmuuttajia, jonka takia myös kyseisen termin käyttäminen on järkeenkäypää.

Tiedostan, että käyttämällä termiä ‘maahanmuuttajataustainen’ syyllistyn myös itse eron tekävään kategorisointiin. Tämän takia pohdin paljon syitäni termin käyttämiseen sekä sen hyötyjä ja haittoja. Hain maahanmuuttajataustaisista tehtyjä tutkimuksia sekä selvitin, miten terminologian valintaa näissä oli perusteltu. Esimerkiksi Keskinen, Näre sekä Tuori (2015) pohtivat, päätyvätkö he luokittelemalla tahtomattaan toistamaan sekä vahvistamaan kategorisointeja sekä näin myös hierarkioita. He kuitenkin päätyivät tulokseen, ettemme pysty purkamaan arkipäiväisessä kanssakäymisessä tapahtuvia rodullistettuja valtasuhteita, ellemmme tuo aihetta ilmi ja näin sitä osaksi ymmärrystämme. Honkasalon (2011) mukaan termejä muuttamalla emme välty valtasuhteiden korostamiselta, mutta jos tuomme ne ilmi sekä pohdimme niitä, voimme mahdollistaa kriittisen ajattelutavan. Myös Kalalahti ja kollegat (2017) totesivat kyseisen ilmiön tutkimisen vaativan, että luokittelemme maahanmuuttajataustaiset yhteen kategoriaan. Ainoastaan näin voimme löytää kyseisestä ryhmästä yhdistäviä tekijöitä. Tämä ei kuitenkaan poista tietoisuutta siitä, ettei yhtenäistä maahanmuuttajien ryhmää todellisuudessa ole. (Kalalahti ym., 2017) Näiden ja monien muiden

perustelujen pohjalta päädyin itsekin käyttämään kyseistä termiä tuoden kuitenkin ilmi, että tiedostan sen ongelmat sekä ristiriitaisuuden.

Mäkelä (2019) toi tutkimuksessaan esiin, että ‘maahanmuuttajataustaisen’ lisäksi täytyi määrittellä sen vastinparitermi. Muuten olettaisin “suomalaisuuden” olevan jotain luonnollista ja määrittelyä kaipaamatonta. Päädyin valitsemaan myös Mäkelällä käytössä olevan termin ‘valtaväestö’. Hänen mukaansa se toimii hyvin aihetta käsitellessä, koska termi itsessään tuo esiin kyseisen ihmisryhmän vallan suhteessa ryhmän ulkopuolelle jääneisiin. Kuulumalla valtaväestöön, pääsee osaksi moniin etuoikeuksiin, joihin vähemmistöön kuuluvalla ei ole oikeutta.

Myös termi ‘maahanmuuttajataustainen tyttö’ sisältää ongelmia. Julkisessa sekä yhteiskunnallisissa keskusteluissa maahanmuuttajataustaiset tytöt ja naiset kuvataan usein passiivisina kulttuurinsa ja perheensä uhreina, joihin liitetään huolipuhetta (esim. Mäkelä, 2019; Kurki, 2008; Honkasalo, 2011; Tuori, 2007). Puhe keskittyy usein muslimien huivipakkoon sekä naista alistavaan kulttuuriin ja uskontoon (Mäkelä, 2019). Esimerkiksi Riitaojan (2013) tutkiessa kahden helsinkiläisen yläkoulun arkea hän havaitsi opettajien puheissa nousevan vahvasti esiin sukupuolten välisen epätasa-arvon näkeminen ‘toisen’ kulttuurin ja katsomuksen ominaisuutena. Tähän liittyvä puhe oli yleensä paheksuvaa ja kauhistelevaa, mutta siihen liittyi vahvasti myös sääli niiden puolesta, jotka nähtiin uhreina. Tuori (2007) toi esiin, että maahanmuuttajataustaisia naisia sekä heidän asemaansa nähdään usein uhkaavan juuri “maahanmuuttajamiehet”. Suomalaisia miehiä ja naisia tai suomalaista yhteiskunta taas ei nähdä uhkana.

Termi ‘maahanmuuttajataustainen tyttö’ sisältää siis monenlaisia sukupuoleen ja kulttuuriin liittyviä kiistoja sekä moraalisia latauksia (Honkasalo, 2011). Koska tutkimuksen kohteena on tämä vahvasti väritynyt sekä ennakkokäsityksiä laukaiseva kategoria, haluan korostaa, ettei tutkielmani tarkoitus missään nimessä ole osallistua huolipuheeseen eikä tehdä maahanmuuttajataustaisista tytöistä passiivisia ja heteronomisia “kulttuurinsa tuotteita”. (ks. Mäkelä, 2019) Sen sijaan haluan pyrkiä purkamaan kyseistä ajatusmallia sekä tuoda esiin sen mahdolliset haittavaikutukset. Lähtökohtanani onkin Mäkelän (2019) ilmi tuoma seikka: maahanmuuttajataustaiset tytöt ovat samalla tavalla aktiivisia toimijoita, kuin kaikki muutkin lapset ja nuoret. Identiteetti sekä minuus rakentuvat sosiaalisessa todellisuudessa, vuorovaikutustilanteissa sekä muiden määrittelyissä (Kuurme & Carlsson, 2011). Näin maahanmuuttajataustaisten tyttöjen minuuteen vaikuttaa ympäristö, aivan niin kuin kaikkien

muidenkin nuorten. Kuitenkin se, miten ympäristö kohtelee maahanmuuttajataustaisia tyttöjä, eroaa mahdollisesti muiden kohtaamasta kohtelusta.

Valitsemalla maahanmuuttajataustaiset tytöt tutkimuskohteekseni koen käsitteleväni myös maahanmuuttajataustaisia miehiä sekä poikia. Samalla, kun maahanmuuttajataustaiset tytöt nähdään miesten alistamina uhreina, rakennetaan kuvaa maahanmuuttajataustaisista miehistä vaarallisina 'toisina'. (Rassiguier, 2008)

4 Tutkielman konteksti

Tutkielmassani käsittelen aihettani kahdesta kontekstista: tutkin maahanmuuttajataustaisten tyttöjen toiseuden kokemuksia ja niiden vaikutuksia suomalaisessa yhteiskunnassa sekä kouluympäristössä. Tässä pääluvussa käyn ensimmäisenä läpi maahanmuuton ja maahanmuuttopolitiikan historiaa Suomessa sekä suomalaisten asenteita maahanmuuttoa kohtaan. Tämän jälkeen käsittelen aihetta koulun näkökulmasta: miten maahanmuuttajataustainen oppilas määrittyy, sekä miten maahanmuuttajataustaiset oppilaat menestyvät suomalaisessa koulussa.

4.1 Maahanmuutto Suomessa

Suomessa maahanmuutto on edelleen suhteellisen tuore ilmiö. (Zacheus ym., 2017) Vielä vuonna 1987 tulomuuttajista oli suomalaisia noin 70 prosenttia. 1990-luvulla kuitenkin suomalaisten paluumuutto väheni taloudellisen laman myötä, mutta samalla maahanmuutto kuitenkin kasvoi voimakkaasti. Tähän liittyi esimerkiksi inkeriläisille tarjottu paluumuuttajan asema sekä turvapaikanhakijoiden määrän lisääntyminen. (Björklund, 2010) Tällöin Suomeen kohdistuva maahanmuutto otti ison käänteen (Zacheus ym., 2017). Kymmenen vuoden aikana ulkomaalaisten määrä lähes nelinkertaistui, luvun kasvamalla 25 000:sta 90 000:neen. (Björklund, 2010) Vuonna 2009 ulkomaalaisten määrä Suomessa oli noin 156 000 ja vuoteen 2019 mennessä määrä oli kasvanut 423 494 henkilöön (SVT). Kasvu on siis ollut valtavaa. Muihin Pohjoismaihin tai Keski-Eurooppaan verrattaessa Suomessa on kuitenkin edelleen suhteellisen vähän maahanmuuttajia (Kuusela ym., 2008). Aseellisten kriisien, ilmastomuutoksen sekä Afrikan väestönkasvuennusteen takia on kuitenkin todennäköistä, että maahanmuuttajia sekä turvapaikanhakijoita tulee saapumaan tulevaisuudessa runsaasti Suomeen. (Zacheus ym., 2017)

Myös suomalainen maahanmuuttopoliittinen päätöksenteko ja keskustelu koki läpileikkaavia muutoksia vuosien 1970 ja 2010 välillä. Muutokset koskivat sekä lainsäädäntöä, että hallituspolitiikkaa. 1970–1980-luvuilla maahanmuuttopolitiikassa oli esillä pääasiassa pakolaiskysymykset. Tätä käsiteltiin osana ulkopoliitiikkaa. Ulkomaalaispolitiikkaa, eli ulkomaalaisten velvollisuuksia sekä oikeuksia ei käsitelty kuin vain yksittäisten kiintiöpakolaisryhmien vastaanoton yhteydessä. 1990-luvulle asti maahanmuuttajia koskevien lakien ja politiikan luonne oli konservatiivista sekä protektionistista. Pakolaispolitiikkaan vaikutti vastakkainasettelu kylmästä sodasta. Ulkomaalaisille myönnettiin vain vähän

opiskelulupia, ja ulkomaalaisen juridinen asema oli maan kansalaiseen verrattuna heikko. 1990-luvun lopusta lähtien suomalaiset puolueet ovat tavoitelleen politiikan ja lainsäädännön muovaamista yhteneväisemmäksi EU:n turvapaikka- ja muuttoliikepolitiikan tavoitteiden kanssa. Vuosien 1990–2020 aikana ulkomaalais- ja maahanmuuttopolitiikan painoarvo onkin kasvanut huomattavasti poliittisessa keskustelussa. Myös sisä- ja ulkopoliitiikan perustelut ja tavoitteet ovat kietoutuneet yhteen. (Välimäki, 2020)

Suomalaisten asenteet maahanmuuttoa kohtaan ovat erittäin vaihtelevat. Sen voi havaita esimerkiksi Söderlingin (2013) tutkimuksesta. Hän tutki suomalaisten opiskelijoiden asenteita maahanmuuttajia kohtaan saaden vastauksia yhteensä 14 568:lta opiskelijalta. Asenteet oli jaettu viiteen eri ryhmään: totaaliposiitivisiin, valikoiden hyväksyviin, empaattisiin kieltäytyjiin, valikoiden kotouttaviin sekä totaalikielteisiin. Asenteet jakautuivat kaikkiin ryhmiin, eikä mihinkään ryhmään kuulunut alle 10 % kyselyyn vastanneista. Tästä on nähtävissä asenteiden vahva eroavaisuus. Kaikista vastanneista puolet suhtautui positiivisesti työvoiman maahanmuuttoon. Asenteet pakolaisuutta kohtaan olivat selkeästi tiukemmat: vain kolmannes halusi Suomeen lisää pakolaisia. Kuitenkin maahanmuuttoon myönteisesti suhtautuvia oli selkeästi suurempi joukko, kuin kielteisesti suhtautuvia. Huolestuttavaa oli toisaalta se, etteivät erittäin kielteisesti suhtautuvat ujoistelleet edes väkivaltaan viittaamista.

4.2 Maahanmuuttajataustainen oppilas

Maahanmuuttajaoppilas määritellään 2000-luvun Suomen koulutuspoliittisissa asiakirjoissa monin eri tavoin (Kurki, 2008). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa maahanmuuttajaoppilaalla tarkoitetaan sekä Suomeen muuttaneita että Suomessa syntyneitä maahanmuuttajavanhempien lapsia ja nuoria (Kuusela ym., 2008). Kriteeri, jonka nähdään erottavan maahanmuuttajataustainen oppilas valtaväestöön kuuluvasta oppilaasta, on hänen ilmoittamansa äidinkieli. Käytännössä siis maahanmuuttajataustaisella oppilaalla tarkoitetaan oppilasta tai opiskelijaa, jonka kotona puhuttu kieli tai äidinkieli on jokin muu kuin ruotsi, saame tai suomi (Pirinen, 2015). Suomalaisessa perusopetuksessa maahanmuuttajataustaisten oppilaiden määrä on kasvanut jatkuvasti. Tämä on pakotanut muuttamaan koulujärjestelmää uuteen tilanteeseen sopivammaksi. Esimerkiksi perusopetukseen on vakiintunut valmistavan opetuksen luokka. (Kyttälä, Sinkkonen & Ylinampa, 2013) Valmistava opetus on suunnattu kaikille maahanmuuttajataustaisille oppilaille, joiden kielelliset valmiudet eivät ole vielä riittävät esi- tai perusopetuksessa opiskeluun. (Opetushallitus, 2017) Tämän lisäksi

kotoutumista sekä lasten välistä suvaitsevaisuutta on pyritty edistämään sisällyttämällä monikulttuurisuuskasvatus osaksi opetussuunnitelmaa. Tämän tarkoituksena on auttaa lapsia kasvamaan kulttuurisesti tiedostaviksi sekä muuttuvalle maailmalle avoimiksi oppilaisiksi. (Mäkelä, 2019)

Kalalahti ja kollegat (2017) havaitsivat tutkimuksessaan, että maahanmuuttajataustaisten oppilaiden suhtautuminen koulunkäyntiin on myönteisempää kuin valtaväestöön kuuluvilla oppilailla. Suárez-Orozco sekä Suárez-Orozco (2002) tutkivat maahanmuuttajataustaisia lapsia ja nuoria Yhdysvalloissa. He toivat esiin, että joka vuosi suuri määrä maahanmuuttajataustaisia nuoria valmistuu menestyksekkäästi lukioista, voittaa arvostettuja tiedepalkintoja sekä pääsevät arvostetuimpiin yliopistoihin. Miksi sitten olemme huolissamme? Maahanmuuttajataustaiset oppilaat ovat varsin moninainen joukko, johon sisältyy kaiken tasoisia oppilaita. Aiheellisen huolen aiheuttaa kuitenkin esimerkiksi Motti-Stefanidin, Masten sekä Asendorffin (2015) tutkimuksesta ilmi nouseva huomio, jonka mukaan maahanmuuttajatausta on itsessään riskitekijä kouluun sitoutumisessa sekä koulussa menestymisessä. Tämä on huomattavissa myös suomalaisissa tutkimuksissa sekä tilastoissa. Esimerkiksi Kalalahden ja kollegoiden (2017) tutkimuksesta käy ilmi, että maahanmuuttajataustaiset nuoret raportoivat koulunkäyntivaikeuksista valtaväestöä enemmän kaikilla tutkimuksessa kysytyillä ulottuvuuksilla (ryhmyöskentely, lukemista ja kirjoittamista vaativat tehtävät, opetuksen seuraaminen sekä opettajien ja koulukavereiden kanssa toimeen tuleminen). Tilastot näyttävät myös toisen huolestuttavan faktan: maahanmuuttajataustaisten nuorten riski jäädä koulutuksen ulkopuolelle on suhteessa valtaväestöön kaksinkertainen. EU-maiden ulkopuolelta tulevilla ensimmäisen polven maahanmuuttajilla riski suhteessa valtaväestöön on yli kolminkertainen. (Kuusela ym., 2008) Vuonna 2014 opintojen ulkopuolelle jääneitä maahanmuuttajataustaisia 15–29-vuotiaita nuoria oli 33 000 (Larja ym., 2014). Siispä, vaikka osa maahanmuuttajataustaisista nuorista menestyy, huolen aiheuttavat nämä 33 000 nuorta, jotka joutuvat kamppailemaan selviytyäkseen länsimaisessa talousmallissa, joka ei luo merkityksellisiä työpaikkoja toisen asteen opinnot keskeyttäneille (Suárez-Orozco & Suárez-Orozco, 2002).

Yleisimmäksi syyksi koulunlopetukselle (30 %) nousi esiin halu olla mieluummin työelämässä. Noin joka kymmenes kertoi pääasialliseksi syyksi kielitaidon puutteen. 13 % ilmoitti syykseen sen, että opiskelupaikkaa ei hakemisesta huolimatta ollut saatu, 18 % mielestä nykyinen koulutusmäärä oli riittävä, 6 % ei löytänyt kiinnostavaa opiskelupaikkaa, toisella 6 % ei ollut varaa opintoihin sekä 3 % ilmoitti syykseen sairauden, välimatkan pituuden, aikatauluongelmat

tai lastenhoidon. Perusopetuksen jälkeen opinnot keskeyttäneistä 24 % sekä toisen asteen jälkeen keskeyttäneistä 15 % ei kokenut mitään edellä mainituista syistä omakseen, vaan valitsi vaihtoehdon “jokin muu syy”. (Larja ym., 2014)

Minua kiinnostaa, mitä näiden tilastojen taakse jää. Toiseuden kokemusten vaikutuksia ei ole samalla tavalla tilastollisesti mahdollista tutkia. Esimerkiksi toiseuden kokemuksesta aiheutuva ulkopuolisuus voi olla yksi tekijä, minkä takia koulu ei tunnu itselle oikealta paikalta, ja halu siirtyä suoraan työelämään korostuu. Mielestäni toiseudesta aiheutuvat seuraukset piiloutuvatkin helposti muiden syiden taakse sekä vaikuttavat tiedostomatta ja yhteisvaikutuksessa muiden tekijöiden kanssa. Tämän takia koenkin, että toiseuden mahdollinen vaikutus nuorten koulupolkuun on tärkeää nostaa pöydälle.

5 Tulokset

Tulosluvun olen jakanut kahteen alalukuun, tutkimuskysymyksiä mukaan. Ensimmäisessä luvussa vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: *miten toiseus ilmenee maahanmuuttajataustaisten tyttöjen kouluarjessa?* Toisessa alaluvussa vastaan toiseen tutkimuskysymykseen: *millä tavoin toiseuden kokemukset voivat vaikuttaa maahanmuuttajataustaisten tyttöjen koulupolkuun?*

5.1 Toiseuden ilmeneminen maahanmuuttajataustaisten tyttöjen kouluarjessa

Yksi lähteissäni vahvasti esiin nouseva toiseutta korostava tekijä maahanmuuttajataustaisten tyttöjen kouluarjessa on kategorisoinnin aiheuttava ajatus maahanmuuttajista yhtenäisenä ja homogeenisenä toisten joukkona. Huttunen (2004) käytti tutkimusaineistonsa vuonna 1997 maahanmuuttajille järjestetyssä omaelämäkertakilpailussa tuotettuja omaelämäkertoja. Yksi useasti toistuva teema elämänerroissa olikin kokemus kohdelluksi ja nähdyksi tulemisesta enemmän kategoriansa edustajana kuin yksilönä.

Haluan nousta esiin tästä kasvottomasta ulkomaalaisten massasta. Ainahan meidät niputetaan yhteen. Suomalaiset ja "Ne ulkomaalaiset". Haluan kertoa itsestäni ja tuoda julki ihmisen kasvottoman joukon seasta. Haluan näyttää, että olen ihminen. (Huttunen, 2004, s.134)

Näin kirjoitti jo 10 vuotta Suomessa asunut maahanmuuttajataustainen mies.

Kategorisointi tulee selkeästi ilmi maahanmuuttajataustaisten tyttöjen elämässä ja kouluympäristössä termin "maahanmuuttaja" myötä. Termi itsessään sisältää paljon mielikuvia ja ennakkokäsityksiä. Maahanmuuttajakategorian sisälle mahtuu kuitenkin valtavan moninainen massa toisistaan täysin eroavia yksilöitä. Määrittäminen maahanmuuttajaksi häivyttää helposti nämä erot ja yksilöllisyyden, kun kategoriaan varastoitu tieto saa maahanmuuttajat näyttämään täysin samanlaisilta, kasvottomilta. (Huttunen, 2014) Kurki (2008) haastatteli tutkimuksessaan seitsemää eräässä pääkaupunkiseudun yläkoulussa opiskelevaa maahanmuuttajataustaista tyttöä. Tyttöjen haastatteluissa termi "maahanmuuttaja" sai monenlaisia määritelmiä. Lähtökohtaisesti haastatellut kuitenkin katsoivat maahanmuuttajaksi nimeämisen leimaavan heidät tietynlaisiksi. Kurjen kysyessä, miten tytöt kokivat maahanmuuttajaksi kutsumisen, yksi tytöistä toi esiin tämän tuovan hänelle ulkopuolisen tunteen. Hän ei myöskään ymmärtänyt miksi häntä edelleen kutsutaan maahanmuuttajaksi, vaikka hän on jo suomen kansalainen. Hänelle maahanmuuttajuus toimii

siis leimana, joka asettaa hänet ulkopuolelle ja rajaa ulos täysivaltaisen suomalaisen asemasta. Haastattelukatkelman lopussa hän totesi toivovansa, että häntä kutsuttaisiin enemmän nimeltä. Tämä tuo ilmi tuntemusta siitä, että häntä kohdellaan maahanmuuttajataustansa takia ennemminkin kategorian edustajana kuin hänenä itsenään.

Konkreettinen esimerkki toisten ryhmäajattelusta tuli ilmi myös Riitaajan (2013) tutkimuksessa. Riitaoja haastatteli tutkimuksessaan opettajia ja haastatteluista kävi ilmi, että katsomusryhmät ajateltiin usein sisäisesti täysin yhtenäiseksi ja arjen käytännöt suunniteltiin näiden luokittelujen pohjalta. Opettajat olivatkin kohdanneet heitä yllättäneitä tilanteita, joissa katsomusryhmiin liitetyt luokittelut eivät olleetkaan pitäneet paikkaansa ja tästä oli seurannut ongelmia ja opettajia kuormittavia lisätoita. Tämä oli lisännyt ajatusta siitä, että maahanmuuttajataustaiset oppilaat olisivat suurissa määrin “taakka”.

Itsessään se, että yksilö nähdään vain ryhmän jäsenenä, on kulttuurissamme toiseuttavaa. Huttusen (2004) mukaan suomalaisessa kulttuurisessa keskuksessa suuressa arvossa on ihmisten yksilöllisyys: jotta henkilö voidaan nähdä suomalaisen yhteisön täysivaltaisena jäsenenä, täytyisi tulla nähdyksi yksilönä. Toiseksi nähdyt joutuvat siis todistamaan ja esittelemään yksilöllisyyttään tullakseen nähdyksi osana yksilöiden yhteisöä, samalla kun muiden mielipiteitä värittävästi erilaiset stereotyyppit kyseisen yksilön ryhmästä. (Huttunen, 2004) Nähdäkseni tämä tekee oman kulttuurin mukaan elämisestä poissulkevan tai ainakin vahvasti suomalaistumista hankaloittavan tekijän. Mikäli kulttuurin tai uskonnon piirteet, kuten huivi, näyttäytyvät valtaväestön silmin jollekin toisten ryhmälle ominaisena, sinut liitetään osaksi kyseistä ryhmää ja luovut yksilöllisyydestäsi.

Kuten käsiteluvussa toinkin jo ilmi, maahanmuuttajataustan lisäksi maahanmuuttajatyttöyteen liittyy oma kategoria, joka pohjautuu heihin kohdistuvaan huoleen ja uhriajatteluun. Honkasalon (2011) mukaan tämän huolen perusteella oikeutetaan tyttöihin kohdistuvaa puuttumista ja toimenpiteitä. Hänen haastattellessa nuorisotyöntekijöitä maahanmuuttajatyttöihin kohdistuvaa työtä perusteltiin korostamalla heidän elämänsä vaikeutta perheen ja kodin ristipaineessa sekä väkivallan, painostuksen ja alistuksen uhreina. Tällä puheella vahvistetaan “maahanmuuttajatyttö” jo entuudestaan lokeroivaa ja arvioivaa luokkaa, sekä erotetaan maahanmuuttajataustaiset tytöt suomalaisista. Kyseisissä haastatteluissa nousi myös esiin, että halu järjestää vain tytöille suunnattua toimintaa paikantui osin huoleen maahanmuuttajatyttöjen seksuaalisuudesta. Haluttiin järjestää aikaa, jolloin voitaisiin rauhassa keskustella kasvamisesta naiseksi ja tehdä samalla “tyttöjen juttuja”. Tällä

puheella tuotiin esille, että seksuaalisuus on aihe, josta maahanmuuttajatyöillä olisi opittavaa suomalaisilta naisilta. Honkasalon kysyessä asiasta nuorisotyöhön osallistuneilta maahanmuuttajatyöiltä nämä ilmaisivat hämmennyksensä siitä, ettei heidän näkemyksiänsä seksuaalisuuden käsittelystä oltu edes tiedusteltu, vaan heidän vain oletettiin olevan täysin tietämättömiä seksuaalisuuden suhteen.

Tämän kaltainen ajattelu asettaa valkoisen suomalaisen naisen ensisijaiseksi maahanmuuttajatyttöön nähden. Tästä esimerkistä voidaan myös huomata, että tyttöjen tarinaa kerrotaan heidän puolestaan. Huolipuheessa heidän omat merkityksenantonsa ja kokemuksensa jäävät helposti katveeseen muiden määritellessä sen, mikä heille on parhaaksi. (Honkasalo, 2011) Ekström (2019) toikin ilmi, ettei se, että joidenkin ääni on keskusteluissa aliedustettuna tarkoita, etteivät he kommunikoi tai toisi omia ajatuksiaan esiin. Se tarkoittaa, että ihmiset ovat päättäneet olla kuulematta heitä. Hän esimerkiksi havaitsi tutkimuksessaan, että samalla kun maahanmuuttajataustaiset tytöt sijoitettiin maahanmuuttajataustaisen tytön kategoriaan, heidät hiljennettiin. Bordieu (1977) toi ilmi, että puhe on väylä kommunikoida ja tuoda esiin tietämystä, mutta myös väylä osoittaa valtaa. Ihmiset eivät puhu vain, että asiayhteys ymmärrettäisiin, vaan myös tullakseen uskotuksi ja kunnioitetuksi. Hiljentämällä maahanmuuttajataustaiset tytöt heidän “alempi” asemansa tuodaan ilmi ja puhumalla heidän puolestaan tuodaan oma valta näkyville. (Bordieu, 1977)

Pohjoismainen malli on tunnettu sen tasa-arvoisista sekä naisystävällistä hyvinvointivaltion tavoitteista. Nykypäivänä se näyttää kuitenkin ennemminkin esimerkkiä ulossulkevasta nationalismista sekä pyrkimyksestä rajata hyvinvointi vain “omiksi” mielletyille ryhmille. (Keskinen ym., 2015) Esimerkiksi Kurjen (2008) tutkimuksesta kävi ilmi, että yläkoulun opettajien mukaan maahanmuuttajataustaisille tytöille oli eduksi suomalaistapaisuus. Suomalaistapaisuus ja suomalaisuus olivat siis merkittäviä normeja sekä sosiaalisesti pakottavia mittatikkuja. Tämä kuvaa hyvin jäsenyyskamppailun armotonta luonnetta. Suomalaistapaisuuden tavoittelu on nimittäin hankalampaa niille, joiden ulkoinen olemus selkeästi viestittää ei-suomalaisuutta. (Kurki, 2008) Myös Riitaojan (2013) haastatteluissa kävi ilmi, että ei-suomalaisuuden sekä suomalaisuuden välistä eroa käytettiin kouluissa mukaan ottamiseen ja ulkopuolelle jättämisen perustavan suostuttelun välineenä. Oppilaita, joita pidettiin ei-suomalaisina, pyrittiin ohjaamaan tietynlaiseen käyttäytymiseen ja toimintaan korostamalla näiden toimintatapojen suomalaisuutta. Suomalaisuus toimi ehdollisena tilana, jonka tilapäinen positio oli ansaittavissa jatkuvalla osaamisen, pätevyyden ja kunnollisuuden osoittamisella. Esimerkiksi eräässä haastattelussa opettaja kertoi:

Viime vuonna, mun yks koulu, jos oli paljon maahanmuuttajii, ni se rehtori vaan tuli kerran sinne karjuu, kun ne oli niin mahottomia, että "Suomessa nii ja Suomessa näi". Ja se ei oo varmaa mukava lapsist kuulla, jos ne on syntyny tääl, vaikei olis, ni se ei oo mukava kuulla. (Riitaoja, 2013, s.235)

Maahanmuuttajaksi nimetyn oppilaan toimiessa koulun sääntöjen vastaisesti seurauksena ei ole siis vain ojentaminen huonosta käytöksestä sekä vetoaminen koulun sääntöihin, vaan heidät jätetään suomalaisuuden ulkopuolelle. Tällöin koulun keskiluokkaisten, eli “hyvien” tapojen noudattaminen ja eräänlainen kunnollisuus muodostavat normin, johon yhdistetään suomalaisuus. Tähän nähden erilaiset ala- ja oppilaskulttuurit muodostuvat kunnottomiksi. (Riitaoja, 2013) Suostuttelu tapojen muuttamiseen ja näin “suomalaistumiseen” on myös jatkuvaa muistuttamista siitä, että olet toisenlainen.

Yksi suoraviivaisimmin maahanmuuttajataustaisten tyttöjen kouluarkeen vaikuttavista kategorisoinnista aiheutuneiden asenteiden ja ennakkokäsitysten seurauksista on rasismi. Se on hyvin konkreettinen tapa tuoda toiseutta ilmi. Rasismien takana on kuvitelma siitä, että maailma olisi jaettavissa ryhmiin tavalla, jonka perusteella ne olisi mahdollista järjestää arvojärjestykseen. Rasisti lähtökohtaisesti olettaa, että ryhmät ovat niin yhtenäisiä, että ryhmän jäseniin voi suhtautua ryhmän jäsenyyden kautta. (Zacheus ym., 2017)

Muista poikkeaminen, eli toiseus, on itsessään yleisin syy joutua kiusaamisen kohteeksi. Koska maahanmuuttajien koetaan erottuvan joukosta, ovat he erityisen alttiita kiusaamiselle. Erityisesti ulkonäöltään valtaväestöstä huomattavasti poikkeavat maahanmuuttajataustaiset nuoret olivat kokeneet monenlaista syrjintää ja rasismia. (Zacheus ym., 2017) Kurjen (2008) sekä Zacheuksen ja kollegoiden (2017) tutkimuksissa kävi ilmi, että suurin osa tutkimuksiin osallistuneista maahanmuuttajataustaisista oppilaista koki nimetyksi tulemista sekä etnisyyteen ja rotuun liittyvää pilkantekoa. Nuorten rasismissa ja maahanmuuttoon liittyvissä keskusteluissa heijastuikin vahvasti tapa, miten siitä puhutaan mediassa ja politiikassa (Mäkelä, Kalalahti & Peura, 2019). Esimerkiksi Mäkelän ja kollegoiden (2019) tutkimuksessa eräs haastateltava maahanmuuttajataustainen oppilas totesi kysyttäessä rasismien kokemuksista näin:

No kyl mä oon kokenu aika paljon tällasta. Etenkin kun jotkut luokkalaiset, ne ei ikinä mieti mitä ne sanoo. [...] Kun se mun luokkakaveri sano, et afrikkalaiset ei osaa käyttää, et me otetaan niitten työpaikat ja tällein, ja mitä me tehään täällä. Kyllä mä tunsin sen loukkaavan ja mä halusin sanoo jotain. Mut mä aattelin, et jos mä sanon jotain, niin siitä tulee riitaa ja sit mä en aio sanoo siitä. [...] Niin mä vaan purin mun kieltä ja olin hiljaa. (Mäkelä ym., 2019, s.273)

Kyseisestä katkelmasta on huomattavissa, että haastateltava oli jo valmiiksi asetettu siihen rassistiseen maahanmuuttajan kategoriaan liitettyyn stereotypiaan, jossa ulkomaalaiset vievät suomalaisilta työn ja elinkeinon. Kun ulkomaailma näkee nuoren erilaisena kuin muut ja se tuodaan rasismien muodossa ilmi, nuori tulee entistä tietoisemmaksi omasta toiseudestaan.

Tarkoituksenmukaisen rasismien ja syrjinnän keinoin aiheutetun toiseuttamisen lisäksi myös hyvätahtoinen ja positiivisista lähtökohdista tuleva mielenkiinto ja teot voivat toimia toiseutta korostavina tekijöinä. Esimerkiksi Honkasalon (2011) väitöstutkimuksessa esiin tuotu haastattelu maahanmuuttajataustaisen tytön kanssa tuo mielestäni hyvin ilmi sen, miten sanoilla pahaa tarkoittamatta voi helposti tapahtua toiseuden esiin tuominen:

Et just tää, "et vitsi kun sä oot eksoottinen", vaan sen takia, et olen tummaihoisen. Mitä jos mut olis adoptoitu, mitä se mulle sitten merkitsisi? "Hei, vitsi sul on vahva kulttuuri", vaan pelkästään sen takia, et olet erinäköinen tai et joku puhuu paljon, niin sitten kulttuuri on jotenkin automaattisesti todella tärkeä, et vaan sen takia, et mä puhun niin paljon, ni mä oon joku kulttuuripommi. (Honkasalo, 2011, s.89–90)

Maahanmuuttajataustaisille oppilaille suomalaisiksi muuttumista ja toisen roolista poistumista hankaloittaa tai jopa estää se, että heidän omasta alkuperästään muistutetaan jatkuvasti. Tämä käy ilmi esimerkiksi, kun nuorilta tiedustellaan, mistä päin he ovat kotoisin. (Honkasalo, 2003)

Myös Riitaajan (2013) tutkimuksessa opettajien haastatteluista esiin tuotu maahanmuuttajataustaisten oppilaiden myönteinen arvo koulussa on itsessään todella toiseuttava. Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden nähtiin kasvattavan valtaväestöön kuuluvia oppilaita erilaisuuden ymmärtämiseen ja kohtaamiseen, lisäävän heidän tietoaan maailmasta sekä kansainvälistävän heitä. Toisten tehtäväksi nähtiin siis normaaliksi nimettyjen menestyksen edistäminen.

Puhe on suurin tapa tuoda oma asenne ilmi, eikä se jätä tulkinnalle varaa. Sen takia se toimii minullakin käytetyimpänä esimerkkinä. Haluan vielä kuitenkin korostaa, että toiseutta voidaan tuottaa myös ei-kielellisessä toiminnassa. Toiminta voi olla ilmeistä ja näkyvää, kuten fyysistä väkivaltaa tai se voi kätkeytyä arjen pieniin tekoihin tai jopa ilmeisiin. Esimerkiksi katsomalla vaaleaihoista lasta eri tavalla kuin tummaihoista merkitsemme hänet erilaiseksi. (Jokinen ym., 2004)

5.2 Toiseuden kokemusten vaikutus maahanmuuttajataustaisten tyttöjen koulupolkuihin

Peruskoulu tuottaa oppilaiden koulutusidentiteetin. Tämä pitää sisällään ajatuksia esimerkiksi siitä, millaisena ja kuinka hyvänä oppijana itsensä näkee sekä kuinka pitkälle kyvyillensä voi päästä. Erityisesti peruskoulussa tuotetut käsitykset itsestä oppijana otetaan usein luonnollisina, itsestään selvinä ja todellisina minän määritelmänä. Koulutusidentiteetillä on siis suuri rooli oppilaiden oppimisessa, myöhemmässä koulutukseen hakeutumisessa sekä näin koko elämäkulussa. (Antikainen, Rinne & Koski, 2013) Koulutusidentiteetti rakentuu sosiaalisesti sekä on kulttuurisesti väritynyt ajatus siitä, mihin nuorella on suotavaa ja mahdollista asettaa koulutukselliset tavoitteensa. Nuoret kiinnittävät henkilöihin ja asioihin merkityksiä, joiden pohjalta he arvioivat itseään, mahdollisuuksiaan sekä heihin kohdistuneita odotuksia. (Mäkelä, 2019). Ympäristöstä tulkittu jatkuva paheksunta ja epäily koulussa vaikuttaa nuorten koulutusidentiteettiin. Nuoret, joita ei hyväksytä koululuokassa, ja jotka eivät löydä samaistumisen kohteita ympäriltään, ovat erityisessä vaarassa jäädä koulutuksen ja kouluyhteisön ulkopuolelle. (Mäkelä ym., 2019) Positiiviset suhteet oppilaisiin ja opettajiin taas vahvistavat kouluun sitoutumista ja suoriutumista (Kyttälä ym., 2013). Näenkin, että toiseudella ja siitä syntyvillä teoilla ja asenteilla voi olla suurikin rooli maahanmuuttajataustaisten tyttöjen koulutusidentiteettiin ja näin siihen, millaiseksi heidän koulupolkunsa muodostuvat.

Opettajan asenteilla ja uskomuksilla on huomattu olevan suuri vaikutus siihen, millä tavoin maahanmuuttajataustainen oppilas kohdataan sekä minkälaisiksi hänen kykynsä ja mahdollisuutensa arvioidaan. Esimerkiksi opettajan oletukset oppilaan epäonnistumisesta tai menestymisestä ohjaavat oppilaan koulumenestystä. Tämän itseään toteuttavan ennusteen on huomattu toteutuvan vielä selvemmin luokissa, joissa oppilaan ja opettajan maailmankuvat eivät ole kohdanneet. (Talib & Lipponen, 2008) Opettajan sekä opinto-ohjaajan asenteet vaikuttavat myös siihen, mihin suuntaan he ohjaavat oppilaitaan. Jos esimerkiksi opettaja tai opinto-ohjaaja näkee oppilaan vain yhtenä maahanmuuttajatyttöjen kategorian jäsenenä, häntä saattaa ohjata ennakkooajatukset kyseisestä ryhmästä ja oppilaan ohjaus saattaa olla tämän asenteen mukaan väritynyttä. Maahanmuuttajatyttöjen kategorian jäseniä nähdään usein yhdistävän luontainen kyky toimia hoivaajana heidän etnisen taustansa sekä sukupuolensa takia. (Niemi & Kurki, 2013) Niemi sekä Kurki (2013) haastattelivat tutkimuksessaan maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaan koulutukseen (MAVA) osallistuneita opiskelijoita. Kyseinen koulutuksen tavoitteena on valmentaa, ohjata sekä valmistaa opiskelijoita ammatilliseen peruskoulutukseen tai työelämään. Lähes jokainen Niemen ja Kurjen haastattelema MAVA:lle osallistunut maahanmuuttajataustainen opiskelija oli hakenut yhteishaussa lähihoitajakoulutukseen. Osa opiskelijoista oli jopa kertonut, että he hakivat kyseiseen koulutukseen vain, koska opettaja oli sanonut, että kannattaisi tehdä niin tai hän oli puhunut vain lähihoitajista. Kun Niemi ja Kurki olivat haastatelleet koulutuksen opettajia, ohjaamista lähihoitajaksi perusteltiin esimerkiksi sillä, että muissa kulttuureissa ihmisillä on tarve hoitaa tai että heillä on jo hoiva-alalla tarvittava kädentaito opittuna, koska he ovat joutuneet kotonaan hoitamaan pienempiä sisaruksiaan sekä tekemään paljon kotitöitä. Tutkimuksesta on mielestäni konkreettisesti nähtävissä, miten opettajien eroihin perustuvan joukkoajattelun asenteet ovat vaikuttaneet suoraan oppilaiden koulupolkuihin.

Syy, miksi opiskelija päätyy tiettyyn koulutukseen voi vaikuttaa opiskelumotivaatioon ja näin myös koulussa suoriutumiseen. Opiskelijoita motivoivat sisäiset vaikuttimet, jotka kumpuavat omasta ajattelusta eivätkä ulkoisista pakoista tai palkkioista (Salmela-Aro, 2018). Jos kouluun on päädytty opettajan ohjauksesta, ei omalla mielenkiinnolla ja ajatuksilla ole ollut valinnassa roolia. Tämä voi siis vaikuttaa motivaatioon ja koulumielekkyyteen ja näin myös koulussa suoriutumiseen. Salmela-Aron (2018) mukaan opiskelunsa merkitykselliseksi kokeva oppija jaksaa ponnistella tavoitteidensa eteen. Merkityksettömyys taas uuvuttaa ja voi tehdä oppilaat kyynisiksi. Kun kouluvalinnan takana ei ole oma mielenkiinto tai unelma ja sen tavoittelu, voi opiskelu tuntua helpommin merkityksettömältä.

Toiseudesta johtuva rasismi, syrjintä sekä kiusaaminen ovat myös maahanmuuttajataustaisten tyttöjen koulupolkuun huomattavasti vaikuttavia tekijöitä. Rasismin kokemukset vaikeuttavat kotoutumista sekä ovat haitallisia koulumenestyksen ja –viihtyvyyden kannalta. Sen on myös huomattu lisäävän syrjäytymisen todennäköisyyttä. (Zacheus ym., 2017) Esimerkiksi Rastan (2010) tutkimukseen osallistuneista maahanmuuttajataustaisista nuorista osa ilmoitti rasismin kokemusten olevan merkittävin syy koulunkäynnin keskeyttämiselle. Talibin sekä Lipposen (2008) tutkimuksessa kävi myös ilmi, että kiusaaminen oli vaikuttanut nuorten opiskeluun ja jaksamiseen. Zacheuksen ja kollegoiden (2017) tutkimuksessa haastateltavana oli maahanmuuttajataustainen tyttö, joka kertoi, ettei kiusaamisen takia uskaltanut mennä kouluun, jääden näin kaksi kertaa samalle luokalle.

Williams sekä Williams-Morris (2000) toivat tutkimuksessaan esiin, miten rasismilla on vaikutusta myös mielenterveyteen. Heidän mukaansa syrjinnän kokemukset voivat aiheuttaa psykologisia sekä fysiologisia reaktioita, jotka voivat päätyä vaikuttamaan haitallisesti mielenterveyden tilaan. Myös rasismissa ilmenevien kulttuuristen stereotyyppien hyväksyminen voi päätyä vaikuttamaan negatiivisesti minäkuvaan. Tällä voi olla haitallisia vaikutuksia psykologiseen hyvinvointiin. Chaun ja kollegoiden (2012) tutkimuksesta käy ilmi, että lapsen tai nuoren mielenterveys on vahvasti yhteydessä arvosanoihin sekä koulussa menestymiseen.

Goodenowin sekä Grady (1993) havaitsivat tutkimuksessaan positiivisen korrelaation koulussa ilmenevän kuuluvuuden tunteen ja oppimismotivaation välillä. Jos toiseuden kokemus on niin vahva, ettei nuori koe kuuluvansa koulussa yhteisöön, voi tämä madaltaa hänen oppimismotivaatiansa sekä näin vaikuttaa tuloksiin ja koulupolkuun. Tähän lopputulokseen rasismilla, syrjimisellä sekä kiusaamisella voi olla suuri rooli. Myös yksi tekijä, jolla erottuminen “muista” käy selkeästi ilmi, on oma tausta ja etnisyys. Esimerkiksi Kyttälän ja kollegoiden (2013) tutkimuksesta oli huomattavissa, miten omaa eroavaa taustaa yritettiin piilottaa, toiveena joukkoon kuuluminen. Tutkimuksessa haastateltiin kolmea maahanmuuttajataustaista oppilasta. Kaikki tutkimukseen osallistuneet nuoret halusivat vaalia etnistä identiteettiään, mutta vain valtaväestöön kuuluvilta luokkakavereilta piilossa. Esimerkiksi yksi haastateltava maahanmuuttajataustainen tyttö kertoi, ettei hän halunnut tuoda koulussa omaa kulttuuriaan esiin eikä vastata siihen liittyviin kysymyksiin, koska halusi olla “normaali” ja samanlainen kuin suomalaiset. Hän ei myöskään halunnut maahanmuuttajataustansa takia minkäänlaista erityiskohtelua, kuten erityisopetusta, koska koki tällä tavoin erottuvansa muista. (Kyttälä ym., 2013) Oppilaat, joiden erilaisuus nousee

toistuvasti esille, valitsevatkin usein harkitun huomaamattomuuden. Tämä voi johtaa siihen, että opiskelussa menestyvä oppilas piilottaa osaamistaan tai heikosti menestyvä oppilas piilottaa osaamattomuuttaan. (Talib & Lipponen, 2008) Tällä voi taas suoraan olla vaikutusta oppimistuloksiin ja arvosanoihin.

Mäkelän (2019) tutkimukseen osallistuneet maahanmuuttajataustaiset tytöt kokivat suomalaisuuden olevan jotain, mihin heillä ei ollut pääsyä, vaikka he olisivat itse syntyneet Suomessa, olivat käyneet täällä koko peruskoulun sekä puhuivat sujuvasti suomea. (Mäkelä, 2019) Honkasalon (2003) tutkimuksessa eräs haastattelukatkelma kuvaa mielestäni hyvin “suomalaistumisen” haasteellisuutta maahanmuuttajataustaisen näkökulmasta. Katkelmassa Honkasalo kysyy maahanmuuttajataustaiselta tytöltä, onko toisessa maassa syntyneiden mahdollista tulla suomalaisiksi. Tähän hän vastaa, että se on mahdollista ja jopa liiankin helppoa, mutta suomalaistuminen kuitenkin usein koptautuu.

Totta kai, jos sä haluat olla suomalainen ni sust voi tulla suomalainen.. Sit voit asuu täällä lopun elämääs suomalaisena, mut voi myös olla sillä tavalla, et sit suomalaiset ei sit ehkä kohtelee sua suomalaisena, vaik sä haluisit niin ja tunnet olevas niin. Sit mitä sä teet? (Honkasalo, 2003, s.168)

Nuoren etninen identiteetti vaikuttaakin vahvasti oman paikan löytämiseen. Epävarmuus itsestä voi helposti johtaa siihen, että nuori tuntee olevansa eksyksissä ja ulkopuolinen. (Mäkelä, 2019) Moni toisen polven maahanmuuttajaoppilas ei koe kuuluvansa vanhempiensa kulttuuritaustaan eikä myöskään maahan, jossa on syntynyt. Juurettomuus ja irrallisuus ovatkin tunteita, jotka ovat monelle monikulttuurisen taustan omaaville nuorille tuttuja. Juurettomuuden tunne saattaa myös olla tekijä, joka ohjaa nuoret ääriyhmien vaikutuksen alaisiksi (Zacheus ym., 2017). Tämäkin voi päätyä vaikuttamaan oppimistuloksiin ja koulupolkuun.

Viimeinen koulupolkuun mahdollisesti vaikuttava tekijä, jonka haluaisin nostaa esiin, on tulevaisuudenkuva. Zacheuksen ja kollegoiden tutkimuksessa haastateltavat maahanmuuttajataustaiset nuoret toivat esiin, että rasismien ja syrjinnän takia he uskovat työn saamisen Suomesta olevan heille tulevaisuudessa haastavaa. Esimerkiksi yksi nuorista sanoi:

Mul on jotenkin semmonen aavistus, et jotenkin mä en sopis Suomeen, kun mä oon ulkomaalainen maahanmuuttaja. Ni mä en pystyis olee samal tasol kun suomalaiset jotenkin... Mä mietin sitä, et mä en tiä tapahtuuks sitä, mut toivottavasti ei, mut must tuntuu, et voi tapahtuu sellast, et esimerkiks työpaikkoihin ei oteta, ei anneta semmosii mahdollisuuksii, mut en mä tiä onks se oikeesti niin... Kyl ne [siskot ja veljet] on kertonu vähän juttui, et on nekin

kohdattu rasismii just työpaikois, et esim. pomot ei pitää niit semmosina, et ei ne tee, suomalaisii paremmin töis, et suomalaiset olis jotenkin parempii työläisii... Et sitä mä pelkään, et ei mua otettais tosissaan. (Zacheus ym., s. 13)

Haastatteluissa kävi myös ilmi, että nuoret kokevat hankalaksi elämän rakentamisen paikassa, jossa he eivät koe itsenään tervetulleeksi. (Zacheus ym., 2017) Uskon, että lohduton kuva tulevaisuudesta ja omista työllistymismahdollisuuksista ei ainakaan motivoi ahkeraan kouluttautumiseen.

6 Yhteenveto ja pohdinta

Kouluarjessa maahanmuuttajataustaisiin tyttöihin kohdistuva toiseuttaminen pohjautuu suurimmaksi osaksi kategorisointiin, siitä aiheutuviin asenteisiin sekä näistä seuraaviin tekoihin. Kategoriat ‘maahanmuuttaja’ sekä ‘maahanmuuttajatyttö’ näyttivät lähteideni pohjalta toimivan ennemminkin “identiteettivankiloina”, kuin yhteiskunnan harmoniaa ylläpitävänä ennakkotietona (Esim. Kurki, 2008, Zacheus ym., 2017). Yleistävillä “ennakkotiedoilla” oli tapana poistaa maahanmuuttajataustaisten yksilöllisyys sekä leimata heidät tietynlaisiksi (Kurki, 2008). Maahanmuuttajataustaisen tytön uhrin kategoria taas asettaa heidät suomalaisuuden alapuolelle, oikeuttaen heihin kohdistuvan puuttumisen (Honkasalo, 2011). Kategorisointi korostuu myös “suomalaistuttamisessa” sekä suomalaistapaisuuden arvostamisessa. Tässä rajataan selkeästi “suomalaiset” ja “muut” omiin kategorioihin sekä annetaan tavoitteeksi päästä hyppäämään “väärältä” puolelta “suomalaisten” joukkoon. Ristiriitaisinta on, että kaikilla ei ole tähän esimerkiksi ulkoisten piirteiden tai oman katsomuksen takia edes mahdollisuutta. (Riitaoja, 2013) Yksi suoraviivaisin kategorisointiin pohjautuva tapa tuoda toiseutta ilmi on rasismi. Siinä joukkoajatteluun pohjautuvien ennakkoluulojen pohjalta toimitaan rasismin kohdetta kohtaan epäkunnioittavasti samalla alleviivaten tämän ‘toiseutta’ (Zacheus ym., 2017). On kuitenkin tärkeää muistaa, että toiseuttamista voi tapahtua myös salakavalammin, tiedostomatta ja jopa vilpittömistä tarkoituksiperistä käsin (ks. esim. Honkasalo, 2003; Riitaoja, 2013).

Tapoja, miten toiseuden kokemus voi vaikuttaa maahanmuuttajataustaisten tyttöjen koulupolkuihin on monia. Lähtökohtana on se, että asenteet ja odotukset, jotka kategoria meistä kertoo, vaikuttavat siihen, miten meitä kohdellaan. Sillä taas, miten ympäristö meitä kohtelee, on vaikutuksia siihen, millaisiksi näemme itsemme. Tämän pohjalta teemme valintoja tulevaisuutta koskien. (ks. esim. Antikainen ym., 2013; Mäkelä, 2019) Näin myös ympäristön viestit siitä, että olet “toisenlainen” ja näin myös jotenkin ala-arvoisempi, vaikuttaa mahdollisesti tulevaisuuteemme. Koulussa opettajien asenteet ja ennakkoluulot ovat tässä suuressa roolissa (Talib & Lipponen, 2008). Asenteiden pohjalta tapahtuu esimerkiksi oppilaan ohjaaminen. Jos asenteet ovat kategorian mukaan värittyneet, voi ohjaus tapahtua ennakkoluulojen, ei yksilön pohjalta. (Niemi & Kurki, 2013) Vääristä syistä tapahtuneet valinnat esimerkiksi koulupaikan suhteen voivat päätyä madaltamaan motivaatiota ja näin myös koulussa suoriutumista (ks. Salmela-Aro, 2018). Kuulumattomuuden tunteen on myös huomattu laskevan oppimismotivaatiota (Goodenowin & Grady, 2010). Jos joukkoon

kuulumattomuudesta muistutetaan jatkuvasti esimerkiksi rasismin keinoin, voi tämä johtaa matalampaan motivaatioon ja näin myös heikompiin tuloksiin. Rasismi itsessään voi vaikuttaa koulumielekkyyteen ja näin myös mahdollisesti koulussa suoriutumiseen (ks. Esim. Zacheus ym., 2017; Rastas, 2010; Talib & Lipponen, 2008). Jatkuva erilaiseksi ja vääränlaiseksi leimaaminen vaikuttaa tulevaisuuden kuvaan negatiivisesti, mahdollisesti myös alentaen motivaatiota (ks. Zacheus ym., 2017).

Jokainen maahanmuuttajataustainen tyttö on kuitenkin uniikki yksilö, eikä heidän kokemuksiaan tai niiden vaikutuksia voi millään tavoin yleistää koko ryhmään. Tavoitteenani oli kuitenkin esitellä erilaisia tutkimustietoihin perustuvia konkreettisia esimerkkejä siitä, millä tavoin toiseus mahdollisesti voisi olla osana maahanmuuttajataustaisten tyttöjen kouluarkea sekä sen vaikutuksia heidän koulupolkuihinsa. Toiveenani on, että esimerkit toisivat aiheen ajatuksen tasolta konkreettisemmaksi ilmiöksi ja toimisi näin mielenkiinnon ja ajatusten herättäjänä. Esimerkiksi lukiessani aiheesta tehtyjä tutkimuksia ymmärsin olevani jossain määrin itsekin osallisena huoleen pohjautuvaan ajatteluun maahanmuuttajataustaisista tytöistä. Vaarallisinta ilmiössä on se, että kyseinen huoli tuntuu empaattiselta ja välittävältä, vaikka todellisuudessa se on stereotyyppistä, toiseuttavaa ja jopa alentavaa. Vääristymien havaitseminen omista ajatusmalleista toimikin polttoaineena tutkielmani tekemisessä. Halusin ymmärtää, oppia lisää sekä tiivistää aiheen selkeäksi paketiksi, jonka pohjalta myös mahdollisesti jollekin muulle herää ajatuksia ja oivalluksia omista toiminta- ja ajatusmalleista.

Jatkotutkimus aiheesta olisi ehdottomasti tarpeen. Laajalla kvantitatiivisella tutkimuksella saadaan tuotua esiin normatiivisten käyttäytymismallien epäkohtia. Laadukkaasti tuotettu tutkimus on myös oiva tapa herättää yhteiskunnallista keskustelua aiheen ympärille ja näin muovata rakenteita. Itseäni kiinnostaisi jatkaa aiheen tutkimista pro-gradu tutkielmassa esimerkiksi selvittämällä valtaväestöön kuuluvien asenteita ja ajatuksia maahanmuuttajataustaisista tytöistä sekä tarkastelemalla olisiko vastauksista huomattavissa toiseuttavia rakenteita.

Lähteet

- Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. (2013). *Kasvatussosiologia*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Beauvoir, S. (1976). *Toinen sukupuoli* (suom. Koskinen, I., Lukkari, H. & Ruonakoski, E.). Helsinki: Tammi.
- Bourdieu, P. (1977). The economics of linguistic exchanges. *Social Science information*, 16(6), 645–668. Haettu osoitteesta <https://web.stanford.edu/~eckert/PDF/Bourdieu1977.pdf>
- Björklund, K. (2010) Siirtolaisuudesta maahanmuuttoon, maahanmuutosta kansainvälistymiseen. Teoksessa H-P. Huttunen & S. Äärilä (toim.), *Avoim Suomi – Kuka vastaa: Työperusteisesta maahanmuutosta* (s. 20–38). Helsinki: EDITA PRIMA
- Chau, K., Baumann, M., Kabuth, B. & Chau, N. (2012) School difficulties in immigrant adolescent students and roles of socioeconomic factors, unhealthy behaviours, and physical anmental health. *BMC Public Health*, 12(1), 453–463. Haettu osoitteesta <https://link.springer.com/article/10.1186/1471-2458-12-453>
- Erola, J. (2010). Kohorttien väliset liikkuvuuserot: Haaste suomalaisen yhteiskunnan avoimuudelle. *Yhteiskuntapolitiikka*, 75(3), 318–323. Haettu osoitteesta <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100252/erola.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Ekström, E. (2019) *From a place without speech: negotiations of othering among unaccompanied female minors in Sweden*. Jönköping: School of Health and Welfare, Jönköping University
- Fink, A. (2010). *Conducting reasearch literature reviews: from the internet to paper*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications
- Goodenow, C., & Grady, K. E. (1993). The relationship of school belonging and friends' values to academic motivation among urban adolescent students. *The Journal of Experimental Education*, 62(1), 60–71. Haettu osoitteesta <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00220973.1993.9943831>

- Hall, S. (1956). *Identiteetti* (suom. Lehtonen, M. & Herkman, J.). Tampere: Tammer-Paino Oy
- Honkasalo, V. (2011). Tyttöjen kesken: *Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä* (Väitöskirja). Helsinki: Unigrafia
- Huttunen, L. (2004). Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa Jokinen, A., Huttunen, L. & Kulmala, A. (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta: Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus.
- Juhila, K. (2004). Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Jokinen, A., Huttunen, L. & Kulmala, A. (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta: Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, A., Huttunen, L. & Kulmala, A. (2004) Neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Jokinen, A., Huttunen, L. & Kulmala, A. (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta: Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kalalahti, M., Varjo, J., Zacheus, T., Kivirauma, J., Mäkelä, M. L., Saarinen, M., & Jahnukainen, M. (2017). Maahanmuuttajataustaisten nuorten toisen asteen koulutusvalinnat. *Yhteiskuntapolitiikka*, 82(1), 33–44. Haettu osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131968/YP1701_Kalalahti_ym.pdf?sequence=4
- Keskinen, S. P., Näre, L. M., & Tuori, S. (2015). Valkoisuusnormi, rodullistamisen kritiikki ja sukupuoli. *Sukupuolentutkimus*, 28(4), 2–5. Haettu osoitteesta: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/236695/Keskinen_et_al_2015.pdf?sequence=1
- Kilpi-Jakonen, E. (2017). Maahanmuuttajien lasten koulusiirtymät toisen asteen koulutuksen läpi ja korkeakouluihin. *Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakausikirja*, 48(3), 217-231. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos
- Kurki, T. (2008). Sukupuolittuneita ja rodullistettuja koulutusreittejä. Maahanmuuttajataustaiset työt siirtymässä toisen asteen koulutuksiin. *Nuorisotutkimus*, 26(4), 26–51. Haettu osoitteesta: <http://elektra.helsinki.fi/oa/0780-0886/2008/4/sukupuol.pdf>

- Kuurme, T., & Carlsson, A. (2011). Koulu identiteetin muodostumisen tukena. *Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja*, 42(3), 232–242. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos
- Kuusela, J., Etelälahti, A., Hagman, Å., Hievanen, R., Karppinen, K., Nissilä, L., ... & Siniharju, M. (2008). *Maahanmuuttajaoppilaat ja koulutus-tutkimus oppimistuloksista, koulutusvalinnoista ja työllistämisestä*. Haettu osoitteesta https://karvi.fi/app/uploads/2014/09/OPH_0808.pdf
- Kyttälä, M., Sinkonen, H-M. & Ylinampa, K. (2013). Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden koulupolut – oppilaiden kokemuksia koulunkäynnin kannalta merkityksellisistä asioista. *NMI-Bulletin*, 23(3), 13–31. Haettu osoitteesta <https://bulletin.nmi.fi/wp-content/uploads/2015/09/Kytt%C3%A4l%C3%A4.pdf>
- Larja, L., Sutela, H., Witting, M. (2015). *Ulkomaalaistaustaiset nuoret jatkavat toisen asteen koulutukseen suomalaistaustaisia harvemmin: Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014*. Haettu osoitteesta: https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/art_2015-11-02_001.html
- Löytty, O. (2005a). Toiseus. Teoksessa Rastas A. (toim.) *Suomalainen vieraskirja: Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino.
- Löytty, O. (2005b). Toiseuttamista ja tilakurittomuutta. Teoksessa Löytty, O. (toim.) *Rajan ylityksiä: tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolen*. Helsinki: Gaudeamus
- Motti-Stefanidi, F., Masten, A., & Asendorpf, J. B. (2015). School engagement trajectories of immigrant youth: Risks and longitudinal interplay with academic success. *International journal of behavioral development*, 39(1), 32–42. Haettu osoitteesta https://www.researchgate.net/profile/Jens-Asendorpf/publication/277169960_School_engagement_trajectories_of_immigrant_youth/links/5564301c08ae6f4dcc98cae1/School-engagement-trajectories-of-immigrant-youth.pdf
- Mountz, A. (2009a) The other. Teoksessa Gallaher, C., Dahlman, C., Gilmartin, M., Mountz, A. & Shirlow, P. *Key concepts in political geography*. SAGE publications Ltd.
- Mountz, A. (2009b) *migration*. Teoksessa Gallaher, C., Dahlman, C., Gilmartin, M., Mountz, A. & Shirlow, P. *Key concepts in political geography*. SAGE publications Ltd.
- Mäkelä, M. (2019) *Toiset tytöt? Suomalaisten maahanmuuttajataustaisten tyttöjen toimijuus peruskoulusta toiselle asteelle siirtyessä* (Väitöskirja). Turku: Painosalama Oy
- Mäkelä, M. L., Kalalahti, M., & Peura, M. (2019). Tyttöjen tulevaisuus: Sukupuoli, etninen erilaisuus ja koulutusvaihtoehdot. Teoksessa Jankukainen, M., Kalalahti, M.,

- Kivirauma, J. & Holmberg, L. (toim.) *Oma paikka haussa: Maahanmuuttajataustaiset nuoret ja koulutus*. Helsinki: Gaudeamus
- Niemi, A. M., & Kurki, T. (2013). AMISLAISEKSI VALMISTETTU, VALMENNETTU, KUNTOUTETTU JA OHJATTU? Teoksessa Brunila, K., Lahelma, E. & Teittinen, A. (toim.) *Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot*. Helsinki: Gaudeamus
- Opetushallitus (2017) *PERUSOPETUKSEEN VALMISTAVA OPETUS*. Haettu osoitteesta: <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetukseen-valmistava-opetus.pdf>
- Pirinen, T. (toim.) (2015) Keskeiset käsitteet. Teoksessa Pirinen, T. (toim.) *Maahanmuuttajataustaiset oppijat suomalaisessa koulutusjärjestelmässä: Koulutuksen saavutettavuuden ja opiskelun aikaisen tuen arviointi*. Haettu osoitteesta: https://karvi.fi/app/uploads/2015/06/KARVI_1715.pdf
- Raissiguier, C. (2008). Muslim women in France: impossible subjects? *Postcolonial sexuality*, Haettu osoitteesta: <http://www.darkmatter101.org/site/2008/05/02/muslim-women-in-france-impossible-subjects/>
- Rapo, M. (2011). *Kuka on maahanmuuttaja?* Haettu osoitteesta: https://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-02-15_003.html?s=0
- Rastas, A. (2009). Rasismin kiistäminen suomalaisessa maahanmuuttokeskustelussa. Teoksessa Keskinen, S., Rastas, A. & Tuori, S. (toim.) *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino & Nuorisontutkimusverkosto
- Riitaoja, A. (2013). *Toiseuksien rakentuminen koulussa: Tutkimus opetussuunnitelmista ja kahden helsinkiläisen alakoulun arjesta* (Väitöskirja). Helsinki: Unigrafia
- Salmela-Aro, K. & Aunola, K. (2018). *Motivaatio ja oppiminen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salminen, A. (2011). Mikä kirjallisuuskatsaus?: Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Haettu osoitteesta: https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf

- Sisäministeriö (n.d.) *Maahanmuuttopolitiikka perustuu yhteisiin linjauksiin ja sopimuksiin*.
Haettu osoitteesta: <https://intermin.fi/maahanmuutto/maahanmuuttopolitiikka>
- Suárez-Orozco, C. & Suárez-Orozco, M. (2002). *Children of Immigration*. Harvard University Press.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): *Väestönrakenne*. Haettu osoitteesta: <http://www.stat.fi/til/vaerak/meta.html>
- Söderling, I. (2013) Maahanmuutto ja suomalaisten asenteet. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M. (toim.) *Olemme muuttaneet – ja kotiudumme: Maahanmuuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä*. Vaasa: Kirjapaino Fram
- Talib, M. T., & Lipponen, P. (2008). *Kuka minä olen? Monikulttuuristen opiskelijoiden identiteettipuhetta*. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura
- Tuori, S. (2007) Erontekoja – Rodullistetun sukupuolen rakentuminen monikulttuurisessa naispolitiikassa. Teoksessa Kuortti, J., Lehtonen, J. & Löytty, M. (toim.) *Kolonialismin jäljet, keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus
- Tutkimuseettinen neuvottelulautakunta (2020). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Haettu osoitteesta: https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Välimäki, M. (2020) Poliittikkaa kansallisten, kansainvälisten ja ideologisten reunaehtoien puitteissa: Suomalaiset puolueet ja maahanmuutto 1973–2015. *Ennen ja nyt: Historian tietosanomat*. 20(1), 118–125.
- Williams, D. & Williams-Morris, R. (2000) Racism and mental health: The African American experience. *Ethnicity & Health*, 5(3/4), 243-268. Haettu osoitteesta <https://racereflections.co.uk/wp-content/uploads/2014/05/racism-and-mental-health-the-african-american-experience.pdf>
- Zacheus, T., Kalalahti, M., Varjo, J., Saarinen, M., Jahnukainen, M., Mäkelä, M. L., & Kivirauma, J. (2017). Yläkouluikäisten syrjinnän, kiusaamisen ja rasismien kokemukset. *Terra*, 128(1), 3–15. Haettu osoitteesta https://www.researchgate.net/publication/319715821_Ylakouluikaisten_syrjinnan_kiusaamisen_ja_rasismien_kokemukset